

Михајло МАРКОВИЌ

Филолошки факултет, Универзитет во Тетово

mihajlomarkovikj@gmail.com

ЗА ОДРЕДЕНИ ДИЈАЛЕКТНИ ОСОБЕНОСТИ ВО ДЕЛАТА *КРПЕН ЖИВОТ* И *ТОЛЕ ПАША* НА СТАЛЕ ПОПОВ

Апстракт: Многу македонски писатели во своите дела користеле зборови што потекнуваат од народот, без притоа да ги приспособуваат на литературниот јазик, а со тоа го збогатувале и самиот вокабулар. Голем фонд на дијалектно употребени збороформи има во делата на големиот македонски писател Стале Попов, поради што нашето внимание го посветуваме на дел од лексиката употребена во неговите дела. Во трудот спроведовме и статистички преглед на фреквентните дијалектизми, а воедно изведовме заклучоци од спроведената анализа.

Клучни зборови: дијалектологија, лексикологија, дијалектизми, Стале Попов

Дијалектологијата е посебна гранка во јазикот, која се занимава со проучување, истражување, документирање и зачувување на дијалектите. Дијалектологијата на македонскиот јазик е постара дисциплина и датира уште од првите научни трудови што се занимавале со македонски јазик или од втората половина на 19 век. Со самата кодификација на македонскиот јазик, светските јазичари сфаќаат дека на територијата на Македонија се зборува посебен јазик со развиен дијалектен систем. Од богатиот опус што е дел од македонското творештво, голем печат оставаат и делата на Стале Попов. Во неговите дела се најмногу застапени дијалектни особености, со кои остава навистина посебно чувство, а потребата да се прочитаат повторно е секогаш тука. Стале Попов е роден на 25 мај 1902 година во малото мариовско село Мелница, а починал на 10 март 1965 година во Скопје. Пред македонската книжевна јавност Стале Попов се претставил со бројни раскази кои биле дочекани како изненадување и издадени без колебање, токму поради живата врска на раскажувачот со потходот и стилот на народното раскажување. Потоа, во 1953 година излегол од печат првиот, а во 1954 година вториот том од романот „Крпен живот“. Веднаш

потоа напишал низа дела и станал еден од најплодните романописци и раскажувачи во македонската книжевност. Многу страници од неговите дела носат во себе богати етнографски и фолклорни обележја, на народните обичаи и традиции, односно на народната душевност. Јазикот на кој Стале Попов ги пишува делата е народен, односно со особености карактеристични за тиквешко-мариовскиот говор. (Друговац 1976)

Тиквешко-мариовските говори го зафаќаат просторот јужно од централна Македонија. Просторот е ограничен меѓу реките Вардар и Црна, а на југ граничи со планинскиот венец Кожуф и Нице. Овој планински венец е природна граница со долновардарските говори. Овие говори на исток граничат со штипско-струмичкото говорно подрачје а границата оди источно од реката Вардар, приближно по Конечката Планина и по долниот тек на реката Брегалница. Тиквешко-мариовските говори на запад граничат со централните говори, а дијалектната граница оди нешто западно од Црна Река, преку областа Клепа. Од ова произлегува дека овие говори го зафаќаат просторот на кој се допираат југоисточното и западното наречје, и како гранични говори ги имаат сите карактеристики на преодни говори. Во крајна линија, тоа подразбира дека овде се судруваат карактеристиките на двете наречја. Сепак, попрецизно кажано, во овие говори преовладуваат југоисточно македонските дијалектни особености, иако во голема мера имаат и западно-македонски карактеристики. (Марковиќ 2001: 117-122)

Во трудот ќе анализираме дијалектни особености во романите *Крпѝен живоѝ* и *Толе Паша*. Романот „Крпен живот“ од Стале Попов е битово-социјален и семеен роман. Настаните се подредени по хронолошки ред. Во него детално е опишано селото Витолиште, а опфатен е периодот од крајот на XIX и почетокот на XX век. Раскажувањето е во трето лице од сезнаечки и сеприсутен наратор. Темата на романот е животот на семејството Сукаловци од мариовското село Витолиште, а идејата е да се даде целосна слика на животот (обичаите, јазикот, фолклорот) во мариовските села при крајот на XIX и почетокот на XX век. Романот претставува жива енциклопедија на животот и луѓето од Мариово, и изобилува со етнографски и фолклорни обележја детално опишани и оживеани преку ликовите, односно преку семејството Сукаловци.

Фонетско-фонолошки особености во романот *Крпѝен живоѝ*:

Во овој роман нема резултати од мешањето на носовките, односно, „је → е“. Сп.: (Де, братко! Префеска те ѓибна Стојо оти не се жениш да ми помогне етрва, а ти веднаш сакаш да а замениш.“ (Крпен живот, стр. 45, ред 23). „Крши си а сега тиквата од сидот, ама го пушчи заекот меѓу нозе, оди сега вакај му а пашката!“ – (Крпен живот, стр. 171, ред 34,35).

Во врска со употребата на фонемата „ф“, на територијата што ја зафаќа западниот дел од овие говори (во допир со западното наречје), таа е заменета со „в“: „Било па се рекло: „роди ме мајко со к’смет, врли ме на патот“ (Крпен живот, стр.118, ред 36,37). „Зар ми се ваќаше вера оти јас мајка ќе се стора, оти челада ќе имам, оти вака ќе се радуам?“ (Крпен живот, стр. 119 ред 4) „Ете ме ватил бесот, каде а расипуам ваа сиромашка мака.“ (Крпен живот, стр.119, ред 37) „Ене го не, Толето мое како ‘рслан: во сете деца е најјако, а и твоето Толе, машала, израсна како видан, кај можат да се опулат во неа.“ (Крпен живот, стр.183, ред.28) „Горе-долу, ќе ватат дватриесет парчиња.“ (Крпен живот, стр. 297, ред 35).

Во однос на вокалното „*!““, во овој роман е заменето со темниот глас „а“. Го проследуваме во следните примери: „Токо м’чи, ќе не караат, и слушај шо убаво зборува попчето!“ (Крпен живот, стр. 223, ред 7). „Тогаш треба да си го отруеме детето и да ни ѝ к’ни коските додека е живо“. (Крпен живот, стр. 214, ред 18). „А гледаш Дочка, му ѝ п’не и очите и рацете на Ила и ние сега можеме да си ѝ пог’тнуаме слинките.“ (Крпен живот, стр. 136, ред 38). „Мори, какви круши, какви ореи, какви јаб’ка, каков шеќер, сестро златна?“ (Крпен живот, стр. 127, ред 6)

Групата „ск“ преминала во „цк“, а во романот ги следиме следните примери: „Зар пак да те вида во тие ѓупцките“? (Крпен живот, стр.84, ред 36) „Нема ни триесет и пет години, токо виа пусти грацки алишча токму Ѓупчетана а прават“. (Крпен живот, стр.55, ред 30). „Човекот е домаќин, од домаќинцки сој“. (Крпен живот, стр.55, ред 14)

Групата „шт“ преминала во „шч“, а романот изобилува со примери од овој тип: „Со скрстени раце нишчо не бидува“ (Крпен живот, стр.39, ред 31) „Ќе а викна: „Нешко, Нешеее“, и веднаш ќе ѝ заврте тиа вилцаните по мене и ќе се оклешче, како стара баба без заби.“ (Крпен живот, стр.117, ред 25,26). „Шо се домачи, невесто, до мене? Или Неда нешчо а барааш? (Крпен живот, стр.179, ред 17). „Ама зошчо, зошчо толку си се закачила во него, зошчо?“ (Крпен живот, стр.240, ред 21). „Ногу е ага, ногу. Ќе посимниш нешчо да не страда сиромашчиата.“ (Крпен живот, стр. 159, ред 21)

Има чување на интервокалното „в“: „Човек од магаре паѓа пак починува, не пак на жената ѝ умрел вчера мажот, а ние – де да а грабиме.“ – (Крпен живот, стр.42, ред 31). „И зошчо му се волови кога си собира триесет-четириесет кила жито?“ (Крпен живот, стр.195, ред 35). „Токо, тоа се стори шо се стори, гледај ми ѝ Доцо дечињата и барај ми си капа според ќелавата глава, та не гледај оти векот носеле фесови...“ (Крпен живот, стр.241, ред 38).

Меѓу најзабележливите фонетски посебности е акцентот. Општо речено, во овие говори акцентот е ограничено слободен. Ограниченоста е изразена во тоа што акцентот не може да стои на последниот слог, но исто така не може ни да оди понапред од третиот. Поинаку кажано, во тиквешко-мариовските говори акцентот се јавува како двосложен т.е. како тросложен. Во романот „Крпен живот“, акцентите се обележани на повеќе места. Ќе издвоиме неколку примери: „Доста слуша натажéна, дури се поразлигáви малку.“ (Крпен живот, стр. 54, ред 31). „Да ѝ á стуткам јас ваа со бабата Бисера, па нека се чеша она до чешáње.“ (Крпен живот, стр.95, ред 28,29). „Ами, шо сработíte вие со ваа момата воа зимо, мори невесто?“ (Крпен живот, стр.124, ред 21). „Как си поминáте денеска, Толе? – го праша Доста братчето на Неда.“ (Крпен живот, 192, ред 15). (Попов 1987)

Морфосинтаксички особености во романот *Крпéн живои́*:

Како лична замена за трето лице еднина се користат формите: „он, она, оно“: „Он не прави никаков каршилак“. (Крпен живот, стр.59, ред 41) „Јас вела да го прашаме, ако е мал, да го чујме шо мисли и он. Та он ќе векува век со неа, а ти и јас може да си одиме,“ (Крпен живот, стр.214, ред 20). „Та он ли ќе направи нешчо на нашата царштина? (Крпен живот, стр.143, ред 20) „Не е никакво чудо и она да ти е маѓесница.“ (Крпен живот, стр.116, ред 25) „Сигурно и оно ќе изучи за поп и ќе си го земе занаетот од татка му и селото.“ (Крпен живот, стр.195, ред 31).

Показни замени карактеристични за овој говор се: „вој, ваа, воа, вие, ној, ноа, оноа“... Во романот ги проследуваме: „Те бендисуа ли вој маж, а?“ (Крпен живот, стр.59, ред 15) „У-у-у-у, ами ваа ли е таа Рожденка шо дошла за Илка ваш, мори стрино Митро?“ (Крпен живот, стр.91, ред 36) „Види го, види го Нешко, ној шебек поповиот, шо попче се направил...“ (Крпен живот, стр.224, ред 1) „Токо да гледам да не ми се стори, господ да чуа, оноа шо ѝ го мисла на Доста за Нешка“ (Крпен живот, стр.172, ред 34). „Ќе à испечете ли вие со ќерка ти ваа работа или да не се лажиме со стрика ви Трајка?“ (Крпен живот, стр.172, ред 6 и 7).

Формите на посвојните замени во романот *Крпéн живои́* ги проследивме во следниве примери: „Не гледаш оти од ниј се раниме? Нека му даде господ на неј, та ние да поминеме покрај ниј“. (Крпен живот, стр.162, ред 8,9). „Влезе тој натемаго во ниј, ќе à пустат куќата“ (Крпен живот, стр.174, ред 23) „Жената си е мајка на чупето. Безделе она повеќе си го сака нејното чедо отколку ние,“ (Крпен живот, стр. 183, ред 1).

Во целиот роман во кратката заменска форма „ја“, е испуштена фонемата *j*, па има бројни примери од типот: „Јас ќе си бидам со ниј арна, од арна поарна, ќе си á гледа како и досега, и браче Илка, а шо му

мисла, тоа јас си знам.“ (Крпен живот, стр. 95, ред 31) „Мори ка не а мрзе, песјачката една, секој ден да се чешла!“ (Крпен живот, стр.121, ред 6) „Е, чекај, стрино, да а видиме Ѓуца твоа, па после ние.“ (Крпен живот, стр. 218, ред 24) „Ќе а гледам кога ќе иде одосгора и никој нема да ме забележи“ (Крпен живот, стр. 190, ред 24). „Нема да а земиш таа лигла. Ако а сакаше, он зошчо избега од неа.“ (Крпен живот, стр.263, ред 18) „Јас Анѓа а неќу, дотко. Ни сега а сакам, ни после ќе а сакам.“ (Крпен живот, стр. 215, ред 37)

Глаголите од „и-група“ и „е-група“ се интегрирале и како основен во второ лице еднина се обопштува „и“, а во трето лице еднина „е“. Во прво и второ лице множина и во двете групи се генерализира наставката „и“, „Гуга ли? Оде ли или баре белки „бор“ стое? (Крпен живот, стр. 117, ред 17). „За негов к’смет воа се праве. Па ако сака да му а викна невестата, ако не – јас ќе си готва, он нека оде, нека си бара невеста.“ (Крпен живот, стр. 66, ред 4,5) „Нишчо невесто, нишчо. Здравјето и умот господ да ни го крепе на сете во куќата.“ (Крпен живот, стр.87, ред 3,4). „Најстина, да има нешчо сукнатко и тоа не е лошо, токо, срчка ќе а јаде, нека си готве одутре сама, нека треска.“ (Крпен живот, стр.87, ред 17,18).

Испуштање на „м“ во прво лице еднина за сегашно време е присутно низ целиот роман, и тоа: „Ете су на друг ред. Ако сака, сполај му, да ме израдува со некое баце на Нешка. Оти пак да ѝ го остава на Миша Трајковиот дел, она да се чекори на два, јас на еден?“ (Крпен живот, стр. 152, ред 38). „Сполајбогу, ни крада, ни лажа, ни пала, та да се страма и да се плаша.“ (Крпен живот, стр. 290, ред 37). „Та шо ќе рече мајка да не го вида Толето?“ (Крпен живот, стр. 223, ред 24).

Конструкции од типот „ќе одеше“, „ќе викаше“ се изразуваат со формата „ќеш(е) + презент со да“, но во романот „Крпен живот“ има ретка употреба на овие форми: „Да е видел господ, слепела, сестрице Митро, ошче за влакно ќеше да скрша глава.“ – (Крпен живот, стр.99, ред 5, 6)

Од многуте карактеристики што ги следиме, како особеност ќе ја споменеме аористната наставка за прво лице еднина „у“, која е добиена од наставката „-ох“, со испуштање на „х“ и со редукцијата „о→у, а“, ја наоѓаме во романот „Крпен живот“: „И јас, ете, рано дојду, оти па мене не ми се спие.“ (Крпен живот, стр. 110 ред 21). „Еве, ошче троа, Стојо. Граот е готов, токо му кладу и троа тиква.“ (Крпен живот, стр. 45, ред 3).

Заснован на животот на Стојан Кулески е и романот „Толе паша“ од Стале Попов, кој за првпат бил објавен во 1954 година. Во романот се опишува тешкиот живот на Македонците под турско ропство и постојаниот отпор на народот, кој на различни начини сакал да се спаси од постојаните

притисоци, кражби, арачи и киднапирања на жените. Така и Толе, преполн со омраза и горчина, дејствува како ајдутски војвода, а како резултат на предавството на неговата чета, тој го дава својот живот, но одземен е и животот на неговиот син Велјан.

Фонетско-фонолошки особености во романот *Толе ѝаша*:

Не проследивме примери со мешање на носовките, односно во овој роман, секогаш „јѐ → е“ „Ако го мрса ножот – да го мрса на крмнак, а не на заек.“ (Толе паша, стр.147, ред.34/35) „Или само „ајде да му појдеме на мудурот и да го земеме конакот“, како да е заек, ќе се исплаши и ќе побегне од смреката, па се исправи пред Тренков.“ (Толе паша, стр. 251, ред 23, 24, 25).

Примери каде што консонантската група „ск“ преминува во „цк“: „Тиа се наши луѓе, како ѝ бркаат тие селцки работи, нека а бркаат и ваа.“ (Толе паша, стр.192, ред 10). „Требе тука да му е врталишчето на виа грацките кумити шо сакаат да не запустат.“ (Толе паша, стр.206, ред 35, 36). „Море, кога не ѝ оставиле да висат на јаб’кницата арам да му е верата турцка!“ (Толе паша, стр. 277, ред 35, 36). „Ќе се даваат, нема чаре. Ме вати такцирот!“ (Толе паша, стр. 94, ред 36).

Во овој роман има бројни примери кога вокалното „*ј“ е заменето со темен глас „ја“: „Вие дадовте збор да ме закопате мене, да ме поцрните, дури су жив да ви ѝ к’на коските кај шо ќе легните и да ви го уривам гробот.“ (Толе паша, стр. 23, ред 24, 25). „За вас ми е жал, та за мене, кога да е јас ќе п’на некој ендек.“ (Толе паша, стр. 24, ред 1). „Дури му го ведиме грбот, ќе не вјаваат и ќе не т’чат како добици.“ (Толе паша, стр. 56, ред 31, 32). „Сега покажи се, та ќе те наковам по целиот кондак со ж’ти черечиња.“ (Толе паша, стр. 59, ред 37, 38). „Ајде, Толе, вјавај, и по мене, да го ватиме ноќеска орманот, оти овде на голото ќе не изеде в’кот.“ (Толе паша, стр. 63, ред 21, 22). „Ние сториме шо сториме, токо нели не појде и ти во нивниот џеб, м’чи“ (Толе паша, стр. 152, ред 32, 33). „Демек, јас ќе си остана на моето место и ќе си а прод’жа работата?“ (Толе паша, стр. 175, ред 26, 27). „Вие ‘ргате овде и ден и ноќ, а тој си свире со тамбурката по Градешница и Старавина и си и п’ни тенекиите со лирички од вашата пот.“ (Толе паша, стр. 179, ред 23, 24). „Чарето тоа е. Да се вака орманот: Кравица, Добро Поле, Соколот: ако може мајката планина да не зас’не – им советува Толе...“ (Толе паша, стр. 291, ред 35, 36, 37). „Ах, Толе, Толе, да би од куршум не куртулил, да рече господ златен, шо ми а г’тна младоста!“ (Толе паша, стр. 345, ред 33, 34).

Групата „шт“ преминала во „шч“, а романот изобилува со примери: „Нигде, нишчо немам побратиме.“ (Толе паша, стр. 36, ред 7). „Не е

пушчен, сирома, ошче“ – си рече су умот и душата му се натажи.“ – (Толе паша, стр. 44, ред 10). „Кој знае, лебами, коа непара пушчаат агите за таков кабае!“ (Толе паша, стр. 49, ред 7) „Разбра, и од мене ништо не излегуа, бидите раат и ајте ми со здравје – рече Андон и ја симна торбата од рамото“ (Толе паша, стр. 63, ред 12). „Пушчете и, нека дојде првиот сосем до стена, за да ми дојде мене поблизу третиот.“ (Толе паша, стр.89, ред 23). „Кое ќе биде тоа детишче шо ме познава? – се праша Толе и тргна со Јована кон братството.“ (Толе паша, стр. 118, ред 32). „До сабајле немаше аскер, не разбра јас, та денеска ако дошол нешто!“ (Толе паша, стр. 145, ред 29,30). „Алишча има, пушка велиш си ѝ купил, косата ќе а потсече.“ (Толе паша, стр. 227, ред 5). „Највисока е од сите ридишча на Селечка, -им го правеше Толе планот и им ја покажуваше високата чука „Маргара“ над селото Чаниште во мало Мариово.“ (Толе паша, стр. 293, ред 7,8). „Да правиме дави, да кажуаме на мудурот во Витолишча – ќе не избесе ако остане жив.“ (Толе паша, стр.339, ред 39,40).

Фонемата „ф“, на територијата што ја зафаќа западниот дел од овие говори (во допир со западното наречје) е заменето со „в“, а во предметниот роман следиме бројни примери: „Јас си а гледам моата работа – кавето, ракиата, а муабетите се ваши!“ (Толе паша, стр. 10, ред 24, 25). „И ватил барутот, сиромаси, не ѝ видоте, Петре и Трајко убаво беа изгорени!“ (Толе паша, стр. 35, ред 17). „Е сега, да се платиме, Андоне, та да ваќаме секој на своа страна – му вели Јован на Андона.“ (Толе паша, стр. 62, ред 35). „Е, да ми паднат некои од ниј, греј не греј, ќе му го тргам пишчолот со сет кев.“ (Толе паша, стр. 72, ред 35). „Тих, орман да ватат, пак сака да ѝ откинуваш!“ (Толе паша, стр. 321, ред 8). „Само паметуате ми го лавот, дека сете ќе ве псуат и вјаваат како добици, и тешко ќе и симнете од грбот.“ (Толе паша, стр. 349, ред 24).

Во одделни случаи се следи губење на интервокалното „в“: „Ќе робуаш ако сакаш да живееш.“(Толе паша, стр. 12, ред 28) „Тебе ми те мила.“ (Толе паша, стр. 23, ред 36). „Дали ќе ѝ викнат, та ако ѝ викнат веруам оти ќе кажат како шо беше.“ (Толе паша, стр. 46, ред 33). „Тој и така тебе не те сајдисуа.“ (Толе паша, стр. 93, ред 20). „Арно ние куртулим од виа пци, ами тиа шо останаа тамо?“ (Толе паша, стр. 113, ред 29). „Ако ви е за парите, ете јас ќе ви ѝ натокма на сете, само и само да не излегуа страмотилакот на мегдан.“ (Толе паша, стр. 154, ред 17, 18). „Ви реку јас, оти така се зборуа во селото.“(Толе паша, стр. 243, ред 27).

Бележиме бројни примери со губење на „ј“ во интервокална позиција: „Ќе барам некоа работа негде зимоска на друга страна...“(Толе паша, стр. 28, ред 40). „Ете го, тамо го оставиа, кај чаушите.“ (Толе паша,

стр. 35, ред 27) „Шо бараш бре пес, во танецот мој и до моата невеста?“ (Толе паша, стр.40, ред 36). „Ќе се степам со некого во моата одаа белки ќе ме преместат!“ (Толе паша, стр. 44, ред 36). „Ако сестро, ако. Јас и така во кадешот дома непара можа да спиа – одговори Толе и разбра кај мава руса Миша.“ (Толе паша, стр. 51, ред 3, 4). „На краот на светот води ме, само од тебе да не ме одделиш.“ (Толе паша, стр. 69, ред 17). „Ете, утре ќе одат пазарции со штици, ќе тргнеш со ниј со едно магаре, оди ми со здравје, ама јас не одговарам за твоата глава.“ (Толе паша, стр.323, ред 31).

Морфосинтаксички особености во романот *Толе ѝаша*:

Во романот има неколку разновидности на прилози за место, кои се карактеристични во овој говор: „Јас ќе шеткам одонаде река, ќе терам ваки стока, ти ќе а преземеш понатака.“ (Толе паша, стр. 27, ред 29, 30). „Се гледа оти ти севте идиш на работа овдеа...“ (Толе паша, стр.36, ред.4). „Е, море, ете, и мене ме довеа ветерот овдеа, токо којзнае како ќе поминеме.“ (Толе паша, стр. 116, ред 39).

Кратките заменски форми се карактеристични за овој говор, а скратувањето на кратката форма „ја“ може да се проследи во бројни примери: „Кажуј, оти сега душата со нокти ќе ти а извада“ (Толе паша, стр. 22, ред 1) „Море што ѝ жалите, другари, зар ние ќе се забавиме!“ (Толе паша, стр. 34, ред 6). „Извади утре печејсет и турни а капата над око.“ (Толе паша, стр.64, ред27) „Значи, ќе си ѝ соберат пашките Суловци.“ (Толе паша, стр. 92, ред 1). „Ете-вели старецот- вој сиромашецот Најдо Бечко имаше по пресопта една нивичка со ‘рж, ѝ пуштиле овчарите од Белоперевци тоа бравите, а завлекле, а истресле, ни кутел сиромашецот нема да земе од неа.“ (Толе паша, стр. 127, ред 24, 25). „Море ми не стра, ами не?“ (Толе паша, стр. 187, ред 31). „Еве а, ефенди, главата од вој арамиа!“ (Толе паша, стр. 352, ред 13).

Форми на посвојни заменки во романот *Толе ѝаша* следиме во следниве примери: „Ете, тоа е спасението од ниј.“ (Толе паша, стр. 56, ред 31). „Не, не, јас не ѝ оставам ниј да робуваат.“ – (Толе паша, стр. 69, ред 1) „Анџак јас вриа на ниј, а не ќе су идел, ами реку: вие дали ќе дојдите.“ (Толе паша, стр. 132, ред 38). „Сега ќе тргна со ниј.“ (Толе паша, стр.199, ред 17). „А за да ѝ избегнете ниј честете го јузбашијата, мулазимот, башчаушот и чаушите.“ (Толе паша, стр. 334, ред 23).

Показни заменки карактеристични за овој говор се: „вој, ваа, воа, вие, ној, ноа, оноа“.., а во романот следиме: „И да знајте сите: јас нема да му стоа ни на вој пес, Адема, да ме продава како стока, ни на тој ајван, новиот наш бег, да ме купуа како стока.“ (Толе паша, стр.12, ред15). „Мајката! И во ваа пустелиа имало црква!“ (Толе паша, стр. 29, ред 31).

„Зошто му се подало воа јеребиче на вој стар орел?“ (Толе паша, стр. 37, ред 28). „Еј мои максамчиња, ќе робувате и вие како виа дедовците ваши овде и ќе слушате приказни за татко ви, ако останете по него.“ (Толе паша, стр. 49, ред 19). „Ама шо ќе биде ваа твоа болес, Мишо, секоа вечер сè нова?“ (Толе паша, стр. 67, ред 39). „Ами, виа браќа каде одат?“ (Толе паша, стр. 104, ред 12). „Ох-о-хо! Воа се вели слобода, а не како намо во градот, да не може човек да се издише од луѓе“ (Толе паша, стр. 125, ред 20). „Аман сестра си ми, и на вој и на ној век, гледајте со браќе Јована да ни помогите!“ (Толе паша, стр. 117, ред 15). „Ами на кого ѝ оставите ниа сиромашки синови, голораки да ѝ дере сега јузбашијата, море мурдари! Шо мислите сега каде ќе ѝ криете тиа вашите тикви шо не размислиа како ќе излезе работата?“ (Толе паша, стр. 251, ред 18,19,20,21). „Ај, орман да вати па сега и вој!“ (Толе паша, стр. 277, ред 10). „А-ха! Виа побратими пак заглибиа! – почна да се чуди и тревожи Толе.“ (Толе паша, стр. 321, ред 25). „Гроб, гроб за ваа кучка шо не сака да го слуша Толе Паша!“ (Толе паша, стр. 345, ред 25).

Употреба на формата за личните заменки бележиме само на две места во овој роман: „Не гледаш оти и он тргнал со батакчиите и ене го, не, токо врла надвор пласти снег без да гледа оти сиромасите мрзнеат“ (Толе паша, стр. 26, ред 12). „Шо ќе а тураат сами они маста – гответе му вие, што ќе ѝ тепаат они кокошките – пржите му ѝ вие сами, нѝ ѝ ватил камен нозете, се стори тоа.“ (Толе паша, стр. 334, ред 25, 26).

Аористната наставка за прво лице еднина „у“ ја наоѓаме во бројни примери: „Море ми кај су, светијоване, еве ме кај су. Лели на пуста работа отиду, стопанка му“ (Толе паша, стр. 50, ред 14, 15). „Море шо арч, светијоване, неоти којзнае колку пари даду, токо, арни лоши, да ми прошчевате.“ (Толе паша, стр. 50, ред 27, 28). „Јас ти реку и пак ти вела оти си стоа на зборот.“ (Толе паша, стр. 71, ред 36). „Ете и јас излегу од зимата, како гушчERICHКите“ (Толе паша, стр. 72, ред 12). „Море, еве ме, си дојду, поарно никогаш да не си ида кога ве гледам вакви – одговори Толе со тешка тага на душата“ (Толе паша, стр. 76, ред 14, 15). „Еве, тоа имаше, Толе, тоа донесу. Му реку дома, сè шо ми рече ти и ѝ остави да се чудат.“ (Толе паша, стр. 88, ред 31, 32). „Море, добро најду, побратиме Мирче. Сакаш ли госје?“ (Толе паша, стр. 97, ред 34.) „Е,е! Лели те најду и тебе, сега знам оти не сум на лошо место попаднат“ (Толе паша, стр. 119, ред 7).

Постои поголем број примери со испуштање на „м“ во прво лице еднина за сегашно време: „Кажуј, оти сега душата со нокти ќе ти а извада!“ (Толе паша, стр. 22, ред 1). „Шо да му права кога тие повелаат, бре Толе?“ (Толе паша, стр. 39, ред 38). „Ќе ѝ истура под плочата, па по некое време

ќе си ѝ прибера, ако остана жив“ (Толе паша, стр.63, ред 40). „Јас-рече- ќе му ода на чорбаџијата и ќе му го изложи планот ваш“ (Толе паша, стр. 147, ред 27). „Да зема и јас некоа лиричка со лесно“ (Толе паша, стр. 203, ред 26, 27).

По однос на обележување на акцентот, во овој роман се бележат акцентирани самогласки на неколку места во романот, но многу пооскудно од романот *Крѝен живоѝ*: „А си се пораспашала малце да ѝ поистресиш б’ите, ете ти а некоа чанта, се враќа од градините, ќе ти се истресе и ќе те затече распашана....“ (Толе паша, стр. 66, ред 15, 16, 17). „Ама ѝ запржалите Раимовци во Маково, како ми се чини – се обрна Трајко кон Најда.“ (Толе паша, стр. 136, ред 24) „Абре ѝ запржѝме, ама останаа недопржѝни – му одговори Најдо.“ (Толе паша, стр. 136, ред 26).

Во другите романи на Стале Попов има поретка употреба на дијалектизми, а почесто е употребуван литературниот јазик, но сепак употребата на архаизми и турцизми е широко распространета.

Заклучок. Веројатно постојат уште многу примери во делата на Стале Попов што ги прикажуваат дијалектните карактеристики на тиквешко-мариовскиот говор. Неподделено е мислењето дека литературното дело на Стале Попов е исклучителна појава во македонската литература, една нејзина литературноисториска неопходност и ендемска естетска вредност. Во делата на Стале Попов се употребуваат архаизми, дијалектизми и стари непознати зборови со кои се надолува претставата за неговата јазично-стилска специфичност со кои писателот постигнува уметнички оригинално да ги оствари ефектните описи и функционалните интересни дијалози. Несомнено, историското битовото, или фолклорното кај овој писател е еден чудесен феномен во нашата литература од сите периоди на нејзиниот развој. Стале Попов останува запаметен како еден плоден македонски писател во чија литература се бележи изобилство од плодовите на македонската земја, и без она што тој го создаде, македонската литература не би ја имала денешната своја полнота и разновидност.

Користена литература:

- Конески, Б. 1987. Граматика на македонскиот литературен јазик. Скопје.
 Конеска, М. 1951. Мариовскиот говор. Скопје.
 Видоески, Б. 1998. *Дијалектѝиѝе на македонскиоѝ јазик I*. МАНУ. Скопје.
 Видоески, Б. 1998. *Дијалектѝиѝе на македонскиоѝ јазик II*. МАНУ. Скопје.
 Видоески, Б. 2000. *Текстѝови од дијалектѝиѝе на македонскиоѝ јазик*.
 Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“. Скопје.
 Марковиќ, М. 2001. *Дијалектѝолоѝија на македонскиоѝ јазик I*. Скопје.
 Друговац, М. 1976. *Сѝале Поѝов во книжевнаѝа криѝиѝка*. Скопје.

Извори:

Попов, С. 1987. *Крпѝен живоѝѝ*. Скопје.

Попов, С. 1987. *Толе ѝаша*. Скопје.

Mihajlo Markovikj

Faculty of Philology, University of Tetovo
Tetovo, Macedonia

**CONCERNING A SELECTED DIALECT LEXICON FROM THE
WORKS *KRPEN ŽIVOT* AND *TOLE PAŠA* BY STALE POPOV**

Summary: Many Macedonian writers in their works have used words originating from the colloquial language of people without adapting them to the literary language, thereby enriching the vocabulary itself. There is a large fund of dialectally used word forms in the works of the great Macedonian writer Stale Popov, which is why we are devoting our attention to part of the vocabulary used in his works.

Key words: dialectology, lexicology, dialect words, Stale Popov.